

УДК 338.48
JEL O18, F20

Т. С. Незвещук-Когут

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри технології і організації ресторанного господарства Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, м. Чернівці
e-mail: t.semenivna@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0389-3118>

ВПЛИВ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Досліджено вплив розвитку міжнародного туризму на функціонування вітчизняної туристичної індустрії. Досліджено як позитивні, так і негативні тенденції розвитку міжнародного туризму, наведено низку переваг зарубіжного досвіду управління, які може запозичити вітчизняна туристична індустрія і тим самим підвищити рівень розвитку туризму в Україні. Проаналізовано специфіку механізмів регулювання та управління туристичною індустрією.

Ключові слова: вітчизняний ринок туризму, індустрія туризму, міжнародні тенденції, управління, регулювання, модель управління.

Nezvyshchuk-Kohut T. THE INFLUENCE OF TRENDS FOR INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT ON THE FUNCTIONING OF DOMESTIC TOURISM INDUSTRY

Analysis of domestic tourism market shows that Ukraine has objective preconditions for intensive tourism industry development. However, current stage of market transformations requires that domestic tourism industry management searches for non-traditional approaches and new views reflecting international trend of this industry management, including improvement of the methods of tourism activity management, development of economic policy for various categories of tourism activity management, defining of their activity goals and development strategies for the closets and long-term perspective and assessment of perspectives of available resources capacity. The paper aims to explain the use of modern international experience in tourism industry management in organization and economic mechanism at state and regional levels of tourism management in Ukraine as well as to define their role in solution of socio-economic and cultural problems in conditions of economy transformation. The received information will help the central and local tourism management authorities to make optimal strategic decisions and define the best methods of tourism development in Ukraine. The article examines both positive and negative tendencies of development of international tourism, gives a number of advantages of foreign management experience, which can be borrowed by the domestic tourism industry to increase the level of tourism development in Ukraine. The specifics of the mechanisms of regulation and management of the tourism industry are analyzed. Modern tourism plays one of the leading roles in the global economy. World experience reveals the main trends of tourism development and the role of the state in the organizational aspect of the tourism industry. Tourism has become massive, democratic, designed for different interests, tastes, incomes, for the most different contingent. Today, tourism has become virtually independent interdisciplinary economy industry. It plays a very important role in the economy of many states.

Keywords: domestic tourism market, tourism industry, international trends, management, regulation, management model.

Постановка проблеми. Аналіз вітчизняного ринку туризму показує, що Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку індустрії туризму, але на сучасному етапі ринкових перетворень вітчизняне управління туристичною індустрією вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів, що яскраво демонструють міжнародні тенденції управління цією індустрією, серед яких удосконалення методів управління туристичною діяльністю, розроблення економічної політики для різних категорій підприємств туристичної діяльності, визначення цілей їх діяльності та стратегії розвитку на найближчу й подальшу перспективу, оцінювання потенційних можливостей наявного ресурсного потенціалу.

Туристична індустрія є специфічним і достатньо складним об'єктом управління. В Україні державна підтримка у сфері регулювання туризму зумовлена гострою необхідністю, оскільки туристична індустрія являє собою синтетичну та багатогранну економічну систему з розгалуженою мережею зв'язків, тому державне управління є загальною умовою. Своєю чергою, ефективна державна підтримка значною мірою залежить від діяльності державних органів влади, які

мають певні повноваження щодо управління і регулювання розвитком туристичної індустрії.

Створення ефективної структури управління туризмом і запозичення міжнародних тенденцій у сфері управління управлінням як на державному, так і регіональному рівнях з чітким визначенням повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади є актуальним для України, яка знаходиться у стані постійних адміністративних реформ.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами становлення та розвитку ринку туристичної діяльності в Україні займалися багато вчених, а саме: Ю. В. Алексєєва, Д. І. Басюк, В. Я. Гавран, К. М. Горб, О. Д. Король, О. В. Лихоманова, В. П. Руденко, В. О. Ткач, Л. М. Шульгіна, А. В. Хоршун, В. А. Язіна. Однак необхідно зазначити, що багато проблем в індустрії туризму, організації туристичної діяльності підприємств залишаються дискусійними, не розкриті повною мірою та вимагають подальших досліджень.

Мета статті – обґрунтувати використання сучасного міжнародного досвіду у сфері управління туристичною індустрією в організаційно-економічному механізмі на державному та регіональному рівнях у регулюванні туризмом України, а також визначити їх роль у

вирішенні соціально-економічних і культурних проблем в умовах трансформації економіки. Отримана інформація дозволить центральним і місцевим органам управління туризмом приймати оптимальні стратегічні рішення та визначати найкращі методи розвитку туристичної діяльності в Україні.

Основні результати дослідження. Україна знаходиться на важливому етапі створення ефективної управлінської політики держави. Важливість плавного переходу від концентрації влади, повноважень і наявних ресурсів у центральних органах влади до їх ефективного перерозподілу на регіональному рівні зумовлюється тим, що саме правильний механізм управління та вибір певної моделі державної участі в регулюванні туристичної діяльності можливий завдяки запозиченню сучасного міжнародного досвіду розвитку туризму.

Для запровадження дійсно ефективної системи державного управління на всіх рівнях в Україні необхідне застосування ефективних механізмів функціонування виконавчих органів влади, основним завданням яких є інтеграція різних компонентів в єдину систему влади, а також створення необхідних умов щодо задоволення всіх потреб та інтересів споживачів туристичних товарів і послуг [1].

Досвід різних країн показує, що успішний розвиток туристичної індустрії безпосередньо залежить від того, як держава сприймає цей господарський сектор, як він підтримується державною політикою управління. Необхідно зазначити, що туристична сфера, яка являє собою складний багатогалузевий комплекс, має потребу у координації господарської діяльності набагато більшу, ніж будь-яка інша сфера. Але з іншого боку, відповідно до міжнародного досвіду управління надмірна державна присутність і регламентація створюють умови для послаблення підприємницької ініціативи, яка лежить в основі ринкових відносин. Тому механізм формування державних органів управління туристичною сферою є достатньо складним процесом.

За результатами дослідження міжнародного досвіду регулювання туристичної діяльності можна виділити кілька сучасних тенденцій, які притаманні ринковому ринку туризму:

- жорстке авторитарне управління всією туристичною сферою в країні;
- об'єднання функцій з управління туристичною сферою із суміжними видами економічної діяльності у межах одного міністерства;
- м'який підхід органів національної туристичної адміністрації до координації та регулювання підприємств туристичної діяльності;
- невизнання важливості туристичної індустрії як соціального та економічного явища.

Таким чином, зараз існують різноманітні організаційні механізми управління туристичною індустрією – від самостійних або об'єднаних міністерств до національних адміністрацій, що безпосередньо підпорядковані уряду. Також варто зазначити, що деякі країни світу здійснюють управління туристичною сферою тільки на рівні регіональних органів державної влади, інші країни взагалі не мають державних органів влади щодо регулювання сфери туризму [2, с. 67].

Механізм державного регулювання туристичною сферою повинен створювати певні умови для успішного розвитку вітчизняної індустрії туризму. При цьому слід здійснювати аналіз щодо розвитку найбільш ефективних

галузей туристичної індустрії. Також необхідно зазначити, що неможливо уявити успішний стан розвитку туризму окремо від економічного становища країни та її окремих територій. Туристична індустрія відображає не тільки соціально-економічний рівень країни загалом, а й рівень розвитку регіонів, їх господарський потенціал. Важливо визначити туризм як пріоритетну сферу національної економіки, яка потребує державного регулювання та управління. Потрібно також визначити стратегію і подальші перспективи його розвитку. Треба послідовно здійснювати державну і регіональну туристичну політику, враховуючи міжнародні тенденції у сфері управління туризмом.

Проаналізувавши та узагальнивши наукові напрацювання українських учених (таких як О. А. Мельниченко та В. О. Шведун [3]) і результати власних досліджень, механізми державного регулювання туристичної сфери, засоби їх реалізації, забезпечення та інструменти розвитку туристичної індустрії можемо згрупувати в три групи: адміністративна, економічна та організаційна.

Передусім потрібно звернути увагу на адміністративний механізм державного регулювання туристичної індустрії, оскільки саме він регламентує діяльність усіх інших інструментів державного регулювання туристичної індустрії. Сутність державного регулювання туристичної індустрії виражається в цілях, засобах і формах його реалізації.

Тенденції, що спостерігаються в економічному житті багатьох туристичних країн, свідчать про стрімке посилення позицій туризму в їх розвитку, а також постійне зростання валютних надходжень від туристичної сфери до державних бюджетів. Чималі доходи і великий позитивний соціально-економічний і культурний вплив туризму створює перспективи для розвитку цих країн. Для України туристична індустрія має важливе значення, адже вона забезпечує права громадян на відпочинок, а також сприяє збільшенню відповідних надходжень, зменшенню безробіття за рахунок створення робочих місць у цій сфері.

Результати дослідження міжнародного досвіду дозволяють сформулювати уявлення про основні тенденції розвитку туристичної індустрії та роль держави в механізмі організації процесу управління туристичною сферою. Міжнародний досвід акцентує увагу на трьох основних моделях державної участі в регулюванні туристичної індустрії як важливої складової національної економіки.

Перша модель припускає відсутність центральних державних органів влади в регулюванні туристичної індустрії, а всі питання вирішуються на місцях згідно з принципом ринкового саморегулювання. Така модель застосовується в країнах, де туризм не відіграє великої ролі для національної економіки або ж навпаки – туристична індустрія досягла високих показників і не потребує державного втручання.

Сутність другої моделі полягає в наявності державного центрального органу регулювання індустрії туризму. Це може бути, наприклад, міністерство, що здійснює контроль за діяльністю суб'єктів туристичної діяльності держави. Цю модель використовують країни, для яких туризм є важливою сферою, що приносить значні доходи у державний бюджет.

Третя, так звана європейська модель, передбачає функціонування спеціалізованої структури регулювання

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

туризму в складі багатогалузевого міністерства. Таку модель використовує більшість європейських країн.

Більш детально моделі державної участі в регулюванні туристичної індустрії розглянуті у табл. 1.

Таблиця 1

Моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності

Модель	Характеристика	Країни, у яких використовується
Перша модель	Характерна для країн, де туризму в державній туристичній політиці приділяється важливе місце. Передбачає наявність сильного і авторитетного самостійного міністерства, що контролює діяльність усієї галузі. Характерні риси: виділення значних коштів з державного бюджету на розвиток туризму, забезпечення державної підтримки малого і середнього бізнесу, створення системи безпеки туристів. Властива країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою, для яких іноземний туризм є основним джерелом одержання валюти	Марокко, Туніс, Єгипет, Індія, Куба, Мальта, Мексика, Нова Зеландія, Румунія, Греція, Франція та ін.
Друга модель	Передбачає створення комбінованого міністерства, яке, крім туризму, охоплює інші, суміжні з ним або взаємодоповнюючі види діяльності. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у понад 80 країнах світу туризм віднесено переважно до компетенції міністерств і відомств економічного блоку (економіки, торгівлі, транспорту, промисловості, фінансів), решта – до міністерств і відомств соціального блоку (культури, екології, освіти, інформації, старовинностей, археології). Для країн, які дотримуються цього типу державного регулювання, характерне визначення туризму як пріоритетного напрямку розвитку економіки, що досягається за допомогою чіткого розподілу повноважень	Іспанія, Угорщина, Індонезія, Малайзія, Туреччина, Йорданія, Кенія та ін.
Третя модель	Репрезентована централізованими структурами, які функціонують у межах багатопрофільних міністерств або безпосередньо підпорядковуються урядові країни, однак мають статус відносно самостійних і спеціалізованих за змістом діяльності та функціями адміністративних державних органів. У різних країнах світу вони йменуються по-різному: Державний секретаріат з туризму (Аргентина), Національне агентство з туризму (Молдова), Департамент з туризму (Італія, Японія, Чехія), Державна адміністрація спорту і туризму (Польща), Державний комітет з фізичної культури, спорту і туризму (Росія), але за суттю усі вони є національними туристичними адміністраціями (НТА), до компетенції яких відноситься формування державної туристичної політики. Ця модель одержала умовну назву «західноєвропейська», тому що вона є найпоширенішою в країнах саме цього субрегіону. Її характерна риса – активний пошук можливостей погодження інтересів держави і приватного бізнесу, центру і регіонів. Істотною складовою такої моделі є чіткий розподіл органів НТА на дві гілки: одна з них – «адміністративна» – повинна займатися глобальними питаннями державного управління: формуванням нормативно-правової бази для галузі, обробленням статистичної інформації, координуванням діяльності регіонів, сприянням міжнародному співробітництву на міждержавному рівні тощо, а друга – «маркетингова» – хоч і є відомством у складі багатопрофільного міністерства, до якого віднесений туризм, але не є органом управління. До його компетенції відноситься створення привабливого туристичного іміджу країни за кордоном: організація маркетингових і рекламних заходів, участь у міжнародних виставках, керування закордонними туристичними представництвами. Саме це відомство одержує основну частку державного фінансування; у його структурі працюють сотні фахівців, що набагато більше, ніж в «адміністративній» гілці. Крім того, у розвинених європейських країнах спостерігається загальна тенденція до зменшення ролі центральної виконавчої влади, що призводить до скорочення державних видатків, у тому числі й на розвиток туризму. Тому стали з'являтися змішані державно-приватні структури у сфері регулювання туристичної діяльності, ціль яких – залучити до виконання державних завдань гроші з приватного сектору, знайти взаємовигідні форми співробітництва між органами управління різних рівнів	Велика Британія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Фінляндія та ін.

Розроблено автором на основі [4].

Світовий досвід дає кілька типів моделей участі держави в організації й регулюванні розвитку туристичної діяльності регіонів. Для України, що обрала європейський вектор розвитку, найбільш прийнятна третя модель управління, яка притаманна розвинутим європейським державам. Така модель передбачає, що питання розвитку туристичної сфери в країні вирішуються на рівні відповідного галузевого підрозділу певного багатогалузевого міністерства.

В Україні сфера туризму є невід'ємною складовою світового туристичного бізнесу. Державою проголошено, що туристична індустрія – один з пріоритетних напрямів розвитку економіки і культури, а також визначено основні цілі державного регулювання та пріоритетні напрями державної політики у туристичній сфері. Важливість розвитку туризму для національної і регіональної економіки визначає його державне регулювання [5, с. 42].

Державна політика туристичної сфери:

- визначає і реалізує основні напрями державної політики туризму, пріоритетні напрями розвитку туризму;

- визначає порядок класифікації та оцінювання туристичного потенціалу України, його використання та охорону;
- спрямовує бюджетні кошти на розроблення і реалізацію програм розвитку туризму;
- визначає основи безпеки туризму;
- здійснює нормативне регулювання відносин у галузі туризму;
- здійснює ліцензування у сфері туризму, стандартизацію і сертифікацію туристичних послуг, визначає кваліфікаційні вимоги щодо посад фахівців туристичного супроводу та видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлює системи статистичного обліку і звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- здійснює організацію державного контролю за дотриманням законодавства у сфері туризму;
- визначає пріоритетні напрями і координує наукові дослідження та підготовку кадрів у сфері туризму;

- бере участь у розробленні та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму [6].

Міжнародний туризм відіграє одну з ключових ролей у світовій економіці. Сьогодні туризм перетворився практично на самостійне міжгалузеве господарство – в індустрію.

Туристична індустрія розвивається швидкими темпами і найближчим часом стане найбільш важливим її сектором у світі. В Україні туристична індустрія почала активно розвиватися протягом останніх 15 років, але цей розвиток не має чітко визначених напрямів і характеризується як нестабільний.

Висновки. Туристична індустрія у багатьох країнах світу, зокрема в Україні, визначена як пріоритетний сектор національної економіки. Необхідно правильно реалізовувати європейську модель регулювання туризмом та враховувати міжнародні тенденції розвитку туризму.

Державне управління і регулювання розвитку туристичної сфери за допомогою організаційно-економічного механізму має здійснюватися на всіх рівнях держави – регіональному, міжрегіональному, місцевому.

Тенденції розвитку туризму свідчать про те, що практично всі країни світу використовують сполучення ринкових механізмів господарювання з державним регулюванням цієї сфери національної економіки. Тому переважна більшість держав створюють у своїй структурі спеціалізований національний орган, який координує роботу всіх підприємств сфери туризму.

Водночас існують різні організаційні системи управління туризмом – від самостійних, спільних або багатопрофільних міністерств до національних туристичних адміністрацій, що підпорядковані уряду. Розмаїття цих форм можна пояснити специфікою соціально-економічного і політичного розвитку окремих країн, рівнем значимості туристичної діяльності в національній економіці, масштабами туризму в різних державах, рівнем розвитку в них ринкових відносин і привабливістю конкретного туристичного ринку.

Список використаних джерел

1. Близнак А. М., Коніщева Н. Й., Давиденко Л. І. Розмежування повноважень центрального та місцевих органів виконавчої влади у сфері туризму. *Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому*. 2006. Вип. 10. С. 87-93.
2. Галасюк С. С. Необхідність удосконалення державного регулювання сфери туризму України. *Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи*: зб. наук. праць. 2007. С. 67-73.
3. Мельниченко О. А., Шведун В. О. *Особливості розвитку індустрії туризму в Україні*: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 153 с.
4. Герасименко В. Г., Галасюк С. С. Управління національним туризмом в контексті міжнародного досвіду. *Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому*. 2008. Вип. 12. С. 160-167.

5. Батман В. С. Державне регулювання туристичного бізнесу України. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом*: Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 28 вересня 2018 р.). Маріуполь: МДУ, 2018. С. 42-43.

6. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 28.06.2015 р. 1282-IV. *Законодавство України*: сайт.

References

1. Blyznyuk, A. M., Konishcheva, N. Y., & Davydenko, L. I. (2006). Rozmezhuвання povnovazhen' tsentral'noho ta mistsevykh orhaniv vykonavchoyi vlady u sferi turyzmu [The division of powers of the central and local executive authorities in the field of tourism]. *Visnyk DITB. Seriya: Ekonomika, orhanizatsiya ta upravlinnya pidpryyemstvamy turystychnoyi industriyi ta turystychnoyi haluzi v tsilomu – Bulletin DITB. Series: Economy, organization and management of enterprises of the tourism industry and the tourism industry as a whole*, 10, 87-93. [in Ukrainian].
2. Halasyuk, S. S. (2007). Neobhidnist' udoskonalennya derzhavnoho rehulyuvannya sfery turizmu Ukrayiny [The need to improve the state regulation of tourism in Ukraine]. In *Turystychna osvita v Ukrayini: problemy i perspektyvy [Tourist education in Ukraine: problems and perspectives]* (pp. 67-73). [in Ukrainian].
3. Melnychenko, O. A., & Shvedun, V. O. (2017). Osoblyvosti rozvytku industriyi turyzmu v Ukrayini [Features of development of the tourism industry in Ukraine]. Harkiv: NUCPU. [in Ukrainian].
4. Herasyenko, V. H., & Halasyuk, S. S. (2008). Upravlinnya natsional'nym turyzmom v konteksti mizhnarodnoho dosvidu [Management of national tourism in the context of international experience]. *Visnyk DITB. Seriya: Ekonomika, orhanizatsiya ta upravlinnya pidpryyemstvamy turystychnoyi industriyi ta turystychnoyi haluzi v tsilomu – DITB's Bulletin. Series: Economy, organization and management of enterprises of the tourism industry and the tourism industry as a whole*, 12, 160-167. [in Ukrainian].
5. Batman, B. S. (2018). Derzhavne rehulyuvannya turystychnoho biznesu Ukrayiny [State regulation of the tourist business of Ukraine]. In *Suchasni tekhnolohiyi upravlinnya turystychnym ta hotel'no-restorannym biznesom [Modern technologies of tourism and hotel and restaurant business management]*: Proceedings of the Xth All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Mariupol, 2018, Sep 28) (pp. 42-43). Mariupol: MSU. [in Ukrainian].
6. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro turyzm» [On amendments to the Law of Ukraine «On Tourism»] (2015). Law of Ukraine, adopted on 2015, Jun 28, 1282-IV. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15> [in Ukrainian].

Надійшло 17.05.2019 р.